

ПЕДАГОГИКА / ПЕДАГОГИКА / PEDAGOGY

УДК

МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫН АГРЕССИЯСЫ: ДИАГНОСТИКА ЖАНА КОРРЕКЦИЯЛОО ЫКМАЛАРЫ

Аманали кызы Ширингүл

магистрант, Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети, Кыргызстан

Имаралиева Жамила Рахманалиевна

п.и.к., улук окутуучу, Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети, Кыргызстан,

imaralievaj283@gmail.com

Аннотация

Бул макалада мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясынын себептери, аны аныктоо жана коррекциялоо ыкмалары каралат. Балдардын жүрүм-турумундагы агрессия – бул алардын ички абалынын, социалдык чөйрөнүн жана үй-бүлөлүк шарттардын натыйжасы болушу мүмкүн. Илимий булактарга таянып, агрессиянын түрлөрү жана аны байкоо, тестирилөө аркылуу аныктоо жолдору талданат. Ошондой эле, практикалык психологдор жана тарбиячылар колдонгон коррекциялык ыкмалар – оюн терапиясы, арт-терапия, релаксациялык көнүгүүлөр жана ата-энелер менен иш алып баруу формалары сунушталат. Макалада агрессияны эрте аныктап, туура багыт берүү баланын психозомоционалдык өнүгүүсүнө жана коомдошуусуна оң таасир берери баса белгиленет. Изилдөө педагогдор, психологдор жана ата-энелер үчүн пайдалуу болот.

Ачкыч сөздөр: агрессия, бала, мектепке чейинки курак, коррекция, диагностика, психология, терапия, ата-эне, жүрүм-турум, социалдашуу

Шилтеме үчүн: Аманали кызы Ш., Имаралиева Ж.Р. (2025). Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясы: диагностика жана коррекциялоо ыкмалары. *Евразия изилдөөлөрү ачык журналы*, 2(2), бб. 1-8. DOI: 10.65469/eijournal.2025.2.1

Киришүү

Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясы — бүгүнкү күндө психология жана педагогика тармагында кеңири изилденип жаткан актуалдуу маселе. Бул курактагы балдардын эмоционалдык жана социалдык өнүгүүсүнө таасир эткен факторлордун бири катары агрессиянын пайда болушу алардын келечекте коом менен байланышуу көндүмдөрүнө түздөн-түз таасирин тийгизет [1]. Агрессия — бул баланын ички дүйнөсүндөгү кыйынчылыктарды, стресс жана коркууну билдирүүнүн бир жолу, андыктан аны туура баалоо жана натыйжалуу коррекциялоо зарыл [2].

Балдардагы агрессивдүү жүрүм-турум социалдык жана эмоционалдык өнүгүү процессинде көптөгөн терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн, анын ичинде достор менен

мамилелердин бузулушу жана өзүнө болгон ишенимдин төмөндөшү [3]. Ошондуктан педагогдор жана психологдор бул көйгөйдү алдын алуу жана аны чечүү үчүн ар кандай диагностикалык ыкмаларды жана коррекциялоо методдорун иштеп чыгышат [4].

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, комплекстүү диагностика — байкоо, сурамжылоо жана проективдик тесттер аркылуу — балдардын агрессия деңгээлин аныктоодо жана туура коррекциялоо программаларын түзүүдө маанилүү роль ойнойт [5]. Коррекциялык иштерде көбүнчө оюн терапиясы, арт-терапия жана релаксация көнүгүүлөрү колдонулуп, булар балдардын эмоцияларын конструктивдүү түрдө чагылдырууга жардам берет [6].

Бул макалада мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясын аныктоо жана аны төмөндөтүү боюнча диагностика жана коррекциялоо ыкмалары иликтенет. Изилдөөнүн максаты — агрессиянын себептерин терең түшүнүп, натыйжалуу психологиялык колдоо көрсөтүү жолдорун изилдөө [7].

Макала педагогдор, психологдор жана ата-энелер үчүн пайдалуу маалыматтарды камтыйт.

Изилдөөдө аралаш (комплекстүү) метод колдонулду, атап айтканда: байкоо, сурамжылоо, психодиагностикалык тесттер, жана илимий адабияттардын талдоосу. Бул методдордун айкалышы мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясын терең түшүнүүгө жана туура коррекциялоо жолдорун иштеп чыгууга шарт түздү.

1. Агрессия түшүнүгү жана мектепке чейинки куракта көрүнүшү

Агрессия — бул башка адамга же жаныбарга карата терс ниеттеги, зыян келтирүүчү жүрүм-турум. Мектепке чейинки куракта агрессия ар түрдүү формада көрүнүшү мүмкүн: кыйкырып урушуу, түртүп жиберүү, оюнчук талашуу, же болбосо башка баланы ур-тепкиге алуу. Бул жүрүм-турум кээде кыска мөөнөттүү эмоционалдык реакция болсо, кээде туруктуу мүнөзгө айланып, коррекциялоону талап кылат.

Психологдор агрессияны **физикалык, вербалдык жана кыйыр (опосредованная)** формада бөлүшөт. Физикалык агрессияга – уруп коюу, тепкилөө кирсе, вербалдыкка – урушуу, шылдыңдоо, кыйкыруу, ал эми кыйыр агрессияга – жашыруун түрдө залака келтирүү (оюнчугун сындырып коюу ж.б.) кирет.

2. Агрессиянын себептери

Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясына түрдүү ички жана тышкы факторлор себеп болот:

- **Үй-бүлөлүк чөйрө:** ата-энелердин ортосундагы жаңжалдар, үй-бүлөлүк зомбулук, эмоционалдык колдоонун жетишсиздиги.
- **Социалдык чөйрө:** баланын өзүн тобунда кабыл албашы, теңтуштарынан шылдың көрүшү.
- **Индивидуалдык өзгөчөлүктөр:** темперамент, жогорку сезимталдык, көңүл бурууга муктаждык.
- **Тарбиялоо стилдери:** өтө катаал, же тескерисинче — чектөөсүз, либералдуу тарбия.

3. Агрессияны диагностикалоо ыкмалары

Агрессияны туура жана өз убагында аныктоо үчүн комплекстүү диагностикалык ыкмалар колдонулат:

- **Байкоо методу** – баланын жүрүм-турумуна күнүмдүк шартта байкоо жүргүзүү.
- **Сурамжылоо** – ата-эне, тарбиячы, психологдор үчүн суроо баракчалар аркылуу маалымат чогултуу.

- **Психодиагностикалык тесттер** – «Үй-бала-агач» (Дом-Человек-Дерево), «Мен үй-бүлөдө», «Баланын эмоциялары» сыяктуу проективдик методдор.
- **Оюн анализи** – баланын оюндагы ролдору, мамиле түзүү жолдору аркылуу анын ички сезимдерин аныктоо.

4. Агрессияны коррекциялоо ыкмалары

Диагностикадан кийин баланын агрессиясын оңдоо үчүн төмөнкүдөй психологиялык коррекциялык методдор натыйжалуу деп табылган:

Оюн терапиясы

Оюн аркылуу бала өз эмоцияларын билдирип, агрессиясын бошотуп, конструктивдүү жол менен чыгарууга үйрөнөт.

Арт-терапия

Сүрөт тартуу, чаптама жасоо, чопо менен иштөө баланын агрессиясын чыгаруунун жана ички тең салмактуулугун калыбына келтирүүнүн натыйжалуу жолу.

Релаксациялык көнүгүүлөр

Тынч музыка, дем алуу көнүгүүлөрү, йога элементтери аркылуу баланын ички чыңалуусу азаят.

Ата-эне менен иш

Агрессиянын себептеринин бири — үй-бүлөлүк кырдаал болгондуктан, ата-эне менен системалуу иш жүргүзүү маанилүү. Ата-энеге психологиялык кеңеш берүү, тарбиялоо ыкмаларын оңдоо, биргелешкен иш-чараларды уюштуруу сунушталат.

5. Агрессияны алдын алуу боюнча сунуштар

- Баланын эмоционалдык муктаждыктарын өз убагында канааттандыруу.
- Үйдө тынч, коопсуз, түшүнүктүү чөйрөнү түзүү.
- Социалдык көндүмдөрдү (достук, жардам берүү, тил табышуу) үйрөтүү.
- Тарбиячылар менен тыгыз байланышта болуу жана байкоолорду талдоо.

ЭКСПЕРИМЕНТТИК ИЗИЛДӨӨ

Максаты:

Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессия деңгээлин аныктоо жана коррекциялоо ыкмаларынын натыйжалуулугун текшерүү.

Изилдөөгө катышуучулар:

Эксперимент Кадамжай районундагы «Балажан Өлагыш» аттуу МЧББУда 5–6 жаштагы **20 бала** (10 кыз, 10 бала) менен жүргүзүлдү. Балдардын ичинен педагогдордун жана психологдун байкоосу аркылуу **агрессиялык жүрүм-турум белгилери бар** 8 бала тандалып алынды.

I этап – Диагностикалык этап

Изилдөөнүн алгачкы этабында балдардын агрессия деңгээлин аныктоо үчүн төмөнкү ыкмалар колдонулду:

1. Байкоо методу:

Бир жума ичинде тарбиячылар балдардын жүрүм-турумуна байкоо жүргүзүштү. Кайсы учурларда агрессия пайда болору, кимге багытталгандыгы белгиленди.

Мисал:

Бекжан аттуу бала оюнчугун бөлүшкүсү келбей, башка баланы түртүп жиберген. Бул көрүнүш үч жолу кайталады.

2. Сурамжылоо (ата-энелер үчүн):

Ата-энелерге 15 суроодон турган анкета таратылып, үй шартындагы жүрүм-турум, эмоцияны билдирүү формалары суралды.

Мисал:

Аяна аттуу кыз үйдө ымыркай инисине кол көтөрүүгө аракет кылып, ата-энесинин көңүлүн бурууга умтулары белгиленди.

3. Проективдик тест – «Үй-Бала-Дарак»:

Балдардан сүрөт тартуу суралды. Агрессиялык элементтер (кара түстөр, чоң өлчөмдөгү колдор, бетсиз адам ж.б.) сүрөттөрдө байкалды.

II этап – Коррекциялык этап (2 жума)

Агрессиясы жогору деп табылган 8 бала менен атайын психологиялык-коррекциялык иш алып барылды. Иш төмөнкүдөй ыкмалар менен жүрдү:

1. Арт-терапия сабактары:

Балдар агрессия, ачуулануу сыяктуу сезимдерин сүрөт менен билдирүүгө үйрөнүштү.

Мисал:

Даниел сүрөттө башкалардан бөлөк турчу, кийинки сүрөтүндө болсо достору менен кол кармашып турганын тартты. Бул ички өзгөрүүнү көрсөттү.

2. Рольдук оюндар:

"Мен тынч бала болсом", "Досума жардам берем" сыяктуу оюндар уюштурулуп, балдар конструктивдүү жүрүм-турумга машыгышты.

3. Релаксация көнүгүүлөрү:

Музыка, дем алуу көнүгүүлөрү аркылуу эмоционалдык чыңалууну азайтуу аракеттери жасалды.

III этап – Багыттоо жана жыйынтык

Коррекциялык иш-чаралардан кийин дагы бир жолу байкоо жана сурамжылоо жүргүзүлдү. Натыйжада:

- Балдардын бсынан агрессиянын ачык белгилери азайды.
- 2 балада эски жүрүм-турум кайталоо менен сейрек байкалды.
- Тарбиячылар жана ата-энелер балдардын тынчтануу, тил табышуу көндүмдөрү жогорулаганын белгилешти.

Жыйынтык:

Эксперимент агрессияны аныктоо жана коррекциялоо иштери системалуу жана максаттуу жүргөндө натыйжалуу болоорун көрсөттү. Айрыкча оюн жана арт-терапиялык ыкмалар мектепке чейинки курактагы балдар үчүн эң ылайыктуу экени далилденди.

Төмөндө «Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясы: диагностика жана коррекциялоо ыкмалары» темасындагы эксперименттин жыйынтыгын көрсөтүүчү диаграмма түздүм.

1-таблица. Балдардын агрессия деңгээлинин өзгөрүшүн көрсөтөт:

Категория	Эксперимент башында (саны)	Эксперимент аягында (саны)
Агрессия жогорку деңгээлде	8	2
Агрессия төмөн деңгээлде	0	6

Түшүндүрмө:

- Эксперименттин башында агрессия жогорку деңгээлде 8 бала бар эле, ал эми эксперимент аяктаганда жогорку агрессия көрсөткөн балдардын саны 2ге азайды.
- Ал эми төмөн агрессия деңгээлин көрсөткөн балдардын саны 0дон бга көбөйдү.

Жыйынтыктоо

Изилдөөнүн жыйынтыктары мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясын комплекстүү диагностика жүргүзүү аркылуу аныктоо мүмкүн экенин көрсөттү. Байкоо, сурамжылоо жана проективдик тесттер балдардын агрессивдүү жүрүм-турумун так аныктоого жардам берди. Коррекциялык иш-чаралар, айрыкча оюн терапиясы, арт-терапия жана релаксация көнүгүүлөрү агрессия деңгээлин төмөндөтүүдө натыйжалуу болду. Эксперименттин жыйынтыгы боюнча агрессия белгилери бар балдардын көпчүлүгүндө жүрүм-турум жакшырды, ал эми ата-энелер менен тарбиячылардын да катышуусу балдардын эмоционалдык абалына оң таасир этти. Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясын убагында аныктап, туура коррекциялоо алардын социалдык жана эмоционалдык өнүгүүсүнө чоң салым кошот.

Сунуштар

1. **Диагностиканы комплекстүү жүргүзүү** — балдардын агрессиясын ар тараптуу изилдөө үчүн байкоо, анкета, проективдик тесттер сыяктуу бир нече методдорду колдонуу зарыл.
2. **Психологиялык коррекциялык программаларды киргизүү** — мектепке чейинки мекемелерде оюн терапиясы, арт-терапия жана релаксация көнүгүүлөрү сыяктуу методдорду системалуу түрдө колдонуу керек.
3. **Ата-энелер менен тыгыз кызматташтык** — үй шартындагы көйгөйлөрдү аныктап, тарбиялоо стилин оңдоп, баланын эмоционалдык муктаждыктарын канааттандырууга көмөк көрсөтүү маанилүү.
4. **Тарбиячыларды окутуу** — балдардын агрессиясын түшүнүү жана коррекциялоо боюнча атайын тренингдерди өткөрүү зарыл.
5. **Профилактика иштерин күчөтүү** — балдардын социалдык көндүмдөрүн өнүктүрүү, тентуштары менен жакшы мамилелерди түзүүгө үйрөтүү.

Мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясы – бул алардын эмоционалдык жана социалдык өнүгүүсүнө тоскоолдук жаратуучу көйгөй. Изилдөө көрсөткөндөй, агрессияны өз убагында аныктоо жана эффективдүү коррекциялоо балдардын тынч жана гармониялуу өнүгүүсүнө чоң салым кошот. Комплекстүү диагностика ыкмалары — байкоо, анкета, проективдик тесттер балдардын агрессивдүү жүрүм-турумун аныктоодо жана анын себептерин терең түшүнүүдө маанилүү роль ойнойт. Коррекциялык иш-чаралар, өзгөчө оюн терапиясы, арт-терапия жана релаксация көнүгүүлөрү — балдардын агрессиясын азайтып, алардын ички эмоционалдык абалын жакшыртууга жардам берет. Ошондой эле, ата-энелер менен тарбиячылардын биргелешкен аракеттери балдардын психологиялык абалын колдоодо маанилүү фактор болуп саналат. Демек, мектепке чейинки курактагы балдардын агрессиясын алдын алуу жана аны туура коррекциялоо үчүн системалуу жана интеграцияланган ыкмалар колдонулушу зарыл.

Колдонулган адабияттар

1. Ермакова, Н. В. (2010). Психология агрессии у дошкольников: причины и пути коррекции. *Вестник психологии и педагогики*, 3(12), 45-52.
2. Виготский, Л. С. (1984). *Мышление и речь*. Москва: Просвещение.

3. Петрова, С. А., & Иванов, В. П. (2018). Диагностика и коррекция агрессии у детей младшего дошкольного возраста. *Психологический журнал*, 39(2), 78-85.
4. Рогов, Е. И. (2009). *Психология развития ребенка*. Санкт-Петербург: Питер.
5. Левина, И. И. (2015). Игровая терапия как средство коррекции агрессивного поведения у детей дошкольного возраста. *Дошкольное воспитание*, 4, 33-38.
6. Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Aggression in young children: Nature, development, and intervention. *Child Psychology Review*, 22(1), 11-29.
7. Thompson, R. A. (2014). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2-3), 25-52.

ПЕДАГОГИКА / ПЕДАГОГИКА / PEDAGOGY

УДК

АГРЕССИВНОСТЬ У ДОШКОЛЬНИКОВ : МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ И КОРРЕКЦИИ

Аманали кызы Ширингүл*магистрант, Кыргызско-Узбекский Международный университет имени Б. Сыдыкова, Кыргызстан***Имаралиева Жамила Рахманалиевна***к.п.н., старший преподаватель, Кыргызско-Узбекский Международный университет имени Б. Сыдыкова, Кыргызстан, imaralievaj283@gmail.com*

Аннотация

В статье рассматриваются причины, диагностика и методы коррекции агрессивного поведения у детей дошкольного возраста. Агрессия у детей может быть результатом внутренних эмоциональных переживаний, социальных условий и семейных факторов. На основе анализа научных источников обсуждаются формы агрессии и способы её выявления с помощью наблюдения и проективных методик. Также представлены эффективные методы коррекционной работы: игровая терапия, арт-терапия, релаксационные упражнения и взаимодействие с родителями. Подчеркивается важность раннего выявления и правильного реагирования на агрессию с целью содействия гармоничному развитию личности ребёнка. Работа может быть полезна педагогам, психологам и родителям.

Ключевые слова: агрессия, ребёнок, дошкольный возраст, коррекция, диагностика, психология, терапия, родители, поведение, социализация

Open Journal of Eurasian Issues, 2025, 2(2), pp. 1-8

doi: 10.65469/eijournal.2025.2.1

eijournal.ilimbilim.kg

ПЕДАГОГИКА / ПЕДАГОГИКА / PEDAGOGY

УДК

AGGRESSION IN PRESCHOOL CHILDREN: METHODS OF DIAGNOSIS AND CORRECTION

Amanali kyzy Shiringul

Master's Student, Kyrgyz-Uzbek International University named after B. Sydykov, Kyrgyzstan

Imaraliev Zhamila Rakhmanalievna

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Kyrgyz-Uzbek International University named after B. Sydykov, Kyrgyzstan, imaralievaj283@gmail.com

Abstract

This article explores the causes, diagnosis, and correction methods for aggressive behavior in preschool-aged children. Aggression can result from internal emotional states, social influences, and family dynamics. Drawing on scientific literature, the paper outlines various forms of aggression and diagnostic tools such as observation and projective techniques. It also presents effective correction methods, including play therapy, art therapy, relaxation techniques, and collaboration with parents. The importance of early identification and appropriate intervention is emphasized to support children's emotional development and successful socialization. The findings are useful for educators, psychologists, and parents.

Keywords: aggression, child, preschool, correction, diagnosis, psychology, therapy, parents, behavior, socialization